

Vårrastande simfåglar m.m. i Asköviken 1981-1992

Thomas Pettersson

Intledning

I efterdyningarna av de omfattande diskussionerna om invallningen av ångarna väster om Asköviken, se t.ex. Carlsson (1980), inleddade dåvarande Aktionsgruppen Ridda Asköviken tillsammans med Västerås Ornitologiska Klubb ett projekt med ambitionen att under en tioårsperiod dokumentera frekvensen av vårrastande simfåglar m.m. i Asköviken. Projektet var då ett av flera planerade med det gemensamma syftet att dokumentera framför allt invallningens effekter på fågellivet i området. En av dessa studier, som rörde långsmärkas häckande fåglar, har tidigare redovisats av Skoglund & Berg (1985). Det viktigaste syftet med just detta projekt var dock att kunna dokumentera eventuella långsiktiga trender i beståndsutvecklingen hos främst doppingar, andfåglar och sothöna. Under projektets tänkta slutår 1990 registrerades emellertid för många arter de lägsta antalen under hela projektperioden. Detta trots en serie milda vintrar, vilka borde avsevärt ha förbättrat överlevnaden i vinterkvarteren för flertalet arter och därmed ha bidragit till högre registrerade antal i Asköviken. På grund av dessa nedslående resultat bestämdes att fortsätta projektet, ett år i sänder. Projektet har således hittills bedrivits i tolv år mot planerade tio.

Projektets huvudman har under de senaste åren varit Västmanlands Ornitologiska Förening. Projektledare har varit författaren med Tommy Bengtsson resp. Martin Green som vikarier under kortare perioder. Taxering har under åren 1981-92 utförts vid sammanlagt 474 tillfällen, se tabell 1, av följande personer (med antal räkningar inom parentes: Niclas Andersson (10), Niclas Backström (13), Tommy Bengtsson

(15), Åke Berg (1), Ola Björin (25), Ulf Carlsson (9), Lars Dahlberg (7), Per Eriksson (3), Daniel Green (4), Martin Green (59), Kjell-Olof Hedlund (1), Mikael Hedman (10), Hans-Olof Helkvist (75), Håkan Johansson (8), Magnus Henriksson (16), Ola Henriksson (1), Magnus Karlsson (1), Gunnar Lignell (20), Magnus Liljefors (19), Per Magnusson (45), Nils Olsson (2), Thomas Pettersson (64), Pennti J. Tatti (66). Projektet har under de senaste åren bedrivits med ekonomiskt stöd från länsstyrelsen i Västmanlands län respektive Asköviksfonden WWF.

Tabell 1. Antal räkningstillfällen per år och datum för islossning, d.v.s. då hela viken var isfri första dagen. Åren 1989-92 var viken isfri vid första räkningstillfället den 1.4.

År	Antal räkningar	Datum för islossning
1981	34	13.4
1982	45	16.4
1983	43	20.4
1984	43	22.4
1985	24	8.5
1986	42	1.5
1987	31	26.4
1988	45	16.4
1989	41	
1990	35	
1991	46	
1992	45	

Metod

Doppingar, svanar, gäss, ånder, sothöna, samt ytterligare några arter, har taxerats regelbundet i april och maj under åren 1981-92.

Utförandet har standardiserats för att i möjligaste mån undvika felkällor. Observations-

Vigg. Foto Roland Thuvander.

alltid varit densamma, liksom tidpunkten på dygnet. Räkningarna fick påbörjas tidigast kl. 16:00 (G.M.T.+2 h) och skulle vara avslutade senast en timme före solnedgången. Själva räkningförfarandet har också standardiserats genom ett kontinuerligt svep med tubkikare runt vikens stränder. Varje sektor skulle då avspannas under minst 50 sekunder. Räkningarna har i allmänhet inletts vid islossningen. Undantag utgörs av åren 1989, 1990, 1991 och 1992, då islossningen inträffade tidigare. Räkningarna inleddes dessa åren i april. Sista räkningdag har genomgående varit den 30

maj, vilket hänger samman med att uppväxande vegetation, framför allt sävruddar, starkt förändrar observationsmöjligheterna.

Utöver själva antalet har även andra variabler insamlats, nämligen i vilken del av viken fåglarna vistats i samt, om möjligt, könsfördelningen. Dessa båda sistnämnda variabler redovisas ej här, men torde kunna ha ett visst intresse att analysera. Exempelvis kan det vara möjligt att utifrån ett material uppdelat på kön beräkna vikens häckande bestånd av respektive art.

Resultat och diskussion

Räkningarnas primära syfte har sålledes varit att försöka fastställa eventuella långsiktiga trender i numerären hos de aktuella arterna. Denna redovisning är därför till övervägande del inriktad på detta. Det är emellertid också av stort intresse att jämföra resultaten från Askövikens med resultat från andra undersökningar, särskilt med data från större geografiska områden. En stående arbetshypotes har varit att vinterns hårdhet i övervintringsområdena starkt påverkar frekvensen av rastande och häckande simfåglar, varför ett försök till sådan analys också görs. Genomgående används Spearman rangkorrelation i de statistiska analyserna. Flera arter förekommer dock så fåtaligt, medförande alltför många lika värden, att metoden inte bör användas för dessa. Som grund för populationsindex används toppnoteringen respektive år. Det har vid stickprovskontroll hos både talrika och mindre talrika arter visat sig att detta värde är nära korrelerat med andra typer av index, t.ex. median- eller medelvärde. Årsvisa högstanoteringar för samtliga arter återfinns i appendix 1.

Tabell 2 Trender hos de talrikast noterade arterna 1981-92. För arter med högst hälften lika värden anges den statistiska säkerheten (P). Spearman rangkorrelation, ensidig; r^2 = determinationskoefficienten (förklaringsgraden) uttryckt i %; NS = ej signifikant.

Art	Trend	r^2 (%)	P
Skäggdopping	-0	14	NS
Svarthakedopping	-	76	
Häger	0+	59	
Kondsvan	0	0	NS
Sångsvan	0	2	NS
Sjögås	0	0	NS
Grågås	+	62	<0,01
Kanadagås	+	31	<0,05
Blåsned	+	15	NS
Snaterand	-0	2	NS
Kricka	0	2	NS
Gråsand	0+	12	NS
Stjärtrand	0	0	NS
Ära	0+	13	
Skodand	0	0	
Brunand	-	36	<0,05
Vigg	0	3	NS
Knipa	-0	16	NS
Salskrake	0+	10	NS
Storskrake	0	4	NS
Sotböna	0	0	NS
Brushane	0	0	NS
Svartärna ¹⁾	-	92	<0,01

1) Avser endast åren 1987-92.

Det skall dock poängteras att svartärnan taxerats först fr.o.m. 1987 varför data finns från endast sex säsonger. Ytterligare några arter uppvisar långsiktiga populationsändringar, särskilt bör då uppmärksammas de vikande trenderna hos skäggdopping, blåsand och knipa. Under projektperioden har dessutom svarthakedoppingen praktiskt taget försvunnit ur bilden. Stjärtrandens relativa talrikhet det första räkningåret har inte haft någon motsvarighet sedan dess. Storspovens totala frånvaro de senaste fem åren får väl i första hand tillskrivas brist på rastlokaler, d.v.s. i detta fall.

På plussidan finns hägern, som visserligen aldrig varit särskilt talrik, men som ändå ses i allt högre antal. En viktig fråga är självfallet huruvida de påvisade förändringarna är speciella för Askövikens eller om de följer en allmän trend i Sverige i övrigt. Svensson (1991)

Skodand. Foto Roland Thuvander.

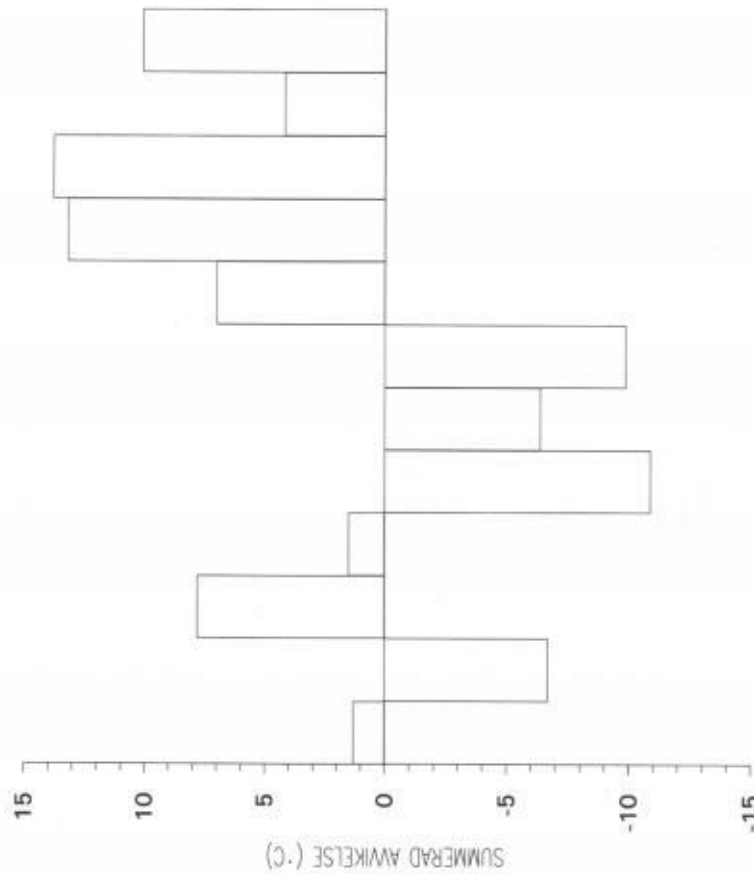
Långsiktiga trender

För fyra av sexton statistiskt testade arter har trenderna befunnits vara signifikant, positivt för grågås och kanadagås, negativt för brunand och svartärna, se tabell 2.

redovisar data från Svenska häckfågeltaxeringens (SHT) punktaxeringar under häckningstid i landet t.o.m. 1990 för fem arter. En jämförelse mellan data från perioden 1981-90 ger vid handen att värdena är positivt korrelerade med varandra, se tabell 3. Ett markant undantag utgörs dock av knipa.

Tabell 3 Jämförelse mellan populationsstrenden hos fem arter i Askövikens 1981-90 och motsvarande data från SHT:s punktaxeringar under häckningstid (Svensson 1991). Spearman rangkorrelation, ensidig. NS = ej signifikant * = $P < 0,01$.

Art	Korrelationskoefficient	
	Askövikens	SHT
Skäggdopping	-0,382	0,136
Gråsand	0,503	0,867*
Knipa	-0,561	0,282
Storskrake	-0,148	-0,370
Sotböna	-0,282	-0,321
		0,748 *

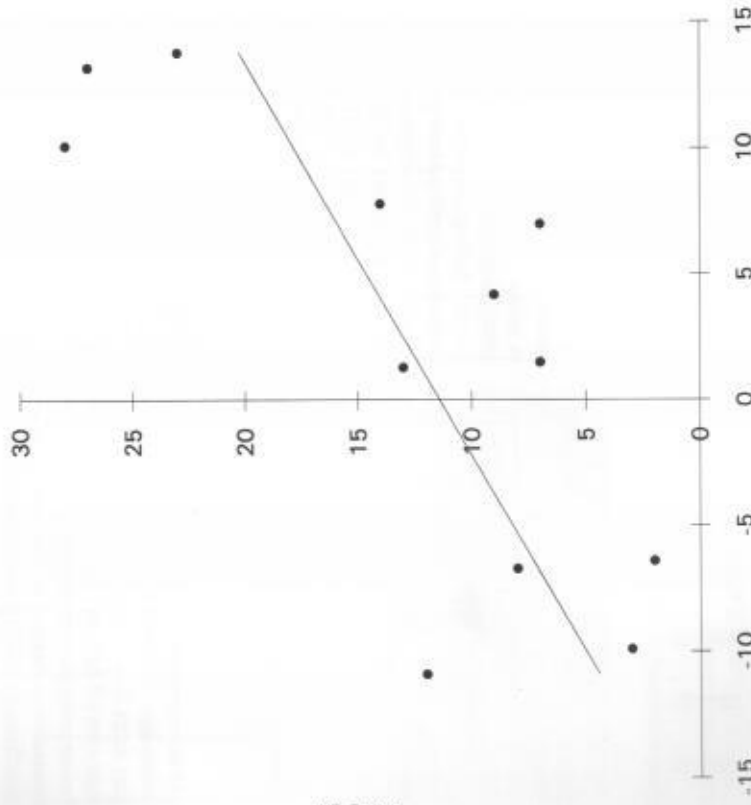
Figur 1 Summerad avvikelse från medeltemperaturen för månaderna december-mars vid SMHI:s mätstation i Falsterbo. Värdet har använts som ett mått på vinterns hårdhet (vinterindex).

Inverkan av vinterns hårdhet

För att erhålla ett mått på vinterns hårdhet (vinterindex) har de summerade månatliga avvikelsema från medeltemperaturen för månaderna december-mars vid SMHI:s mätstation i Falsterbo använts, se figur 1. Vid en jämförelse mellan vinterindex och toppnoteringarna respektive är förväntas en positiv korrelation till stöd för hypotesen. Korrelationen är statistiskt signifikant dock endast för två arter, nämligen salskrake, se figur 2, och storskrake. Ett nästan signifikant samband erhålls för vigg och sothöna, se tabell 4.

Tabell 4 Jämförelse mellan toppnoteringen hos 14 arter i Asköviken 1981-92 med vinterindex. Spearman rangkorrelation, ensidig. r_s = korrelationskoefficienten. NS = ej signifikant. * = $P < 0,01$.

Art	r_s	P
Skäggdopping	0,070	NS
Knolsvan	0,346	NS
Sädgås	-0,101	NS
Grdgås	0,274	NS
Kanadagås	0,058	NS
Blåsand	0,098	NS
Kricka	0,098	NS
Gråsand	-0,126	NS
Brunand	-0,114	NS
Vigg	0,474	NS
Knipa	0,177	NS
Salskrake	0,673	<0,05
Storskrake	0,600	<0,05
Sothöna	0,427	NS

Figur 2 Samband mellan högstämning hos salskrake i Asköviken 1981-92 och vinterindex.

I sammanhanget finns dock ytterligare variabler som komplicerar bilden, t.ex. att vissa arter har relativt låg unproduktion men kanske främst att flertalet av arterna inte reproducerar sig under sitt andra levnadsår. Detta medför att en nedgång under en hård vinter inte kan kompenseras genom enbart det efterföljande årets reproduktion. Karlsson (1985) har visat hur man kan korrigera för detta genom att endast är med nedgång medtas i analysen. I detta, trots allt, ändå ganska lilla material är detta än så länge inte möjligt.

Störningar från båttrafik

Verksamheten gav ett utmärkt tillfälle att dokumentera frekvensen av båttrafik i viken, en företeelse som sedan länge uppmärksamats och som av ideella ornitologer ansetts som störande för fågellivet.

Under den aktuella tioårsperioden har i genomsnitt 14 båtar per 100 isfria räknings-tillfällen noterats. En väsentlig skillnad föreligger dock mellan perioderna 1981-87 resp. 1988-92, se tabell 5. Fr.o.m. 1988 har det nämligen varit förbjudet för allmänheten att vistas i viken under vår och sommar. Markägare har dock inte omfattats av detta förordnande. Huruvida den minskade båttrafiken i viken har fått några positiva återverkningar på antalet rastande och häckande fåglar i viken är tills vidare en obesvarad fråga. Det är dock intressant och glädjande att notera graden av efterlevnad av ett dylikt förordnande.

Tabell 5 Antal fritidsbåtar per 100 isfria räknings-tillfällen före och efter förordnande om tillträdesförbud för allmänheten. Båtar med säkert identifierade markägare är ej medräknade.

Period	Antal båtar per 100 tillfällen
1981-87	27
1988-92	4

Litteratur

- Carlson, U. 1980. Hot mot Asköviken. Fåglar i Västmanland 11: 25-27.
- Karlsson, J. 1985. Inverkan av vinterns hårdhet

på tätheten av fåglar under häckningstiden. I: Alerstam, Th., Karlsson, J. & Otto, Ch. (red.). Populationsökologi. Om djurens fortlantning och överlevnad. Liber. Stockholm.

Asköviken - effekter på fågelfaunan. I: Sjöberg, Kj. (red.). Vårmarkerna och fågelfaunan. Vår Fågelvärld, Supplement No. 10. Svensson, S. 1991. Bird Population Monitoring in Sweden. A Survey and Annual Report 1990. Rapport 3953. Statens naturvårdsverk. Solna.

Thomas Pettersson
Härnevigatan 3 A
723 41 Västerås

**Manusstopp
för
Fåglar i Västmanland 3/92
15 november**

Appendix 1. Årsvisa högstanoteringar. (-) = ej taxerad.

Art	År											
	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992
Storlom	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0
Skuggdopping	206	140	173	196	128	122	154	194	182	118	136	147
Gråbakadopping	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	2
Svarthakedopping	9	6	6	4	4	2	0	2	1	0	1	0
Svarthalsad dopping	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Häger	1	1	2	1	1	1	1	4	3	5	2	6
Knölsvan	15	7	18	14	7	11	8	13	19	6	19	12
Sångsvan	4	5	9	2	0	0	1	0	21	2	4	2
Sädgås	0	12	34	26	0	16	210	29	14	0	110	0
Grågås	7	12	12	6	44	8	27	15	43	34	67	71
Snögås	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Kanadagås	2	4	8	8	17	8	25	21	15	12	8	15
Vitkindad gås	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0
Blåsand	76	21	28	6	10	18	8	38	24	6	9	14
Snatterand	2	0	0	0	0	0	2	2	1	0	1	0
Kricka	64	28	29	52	46	58	39	88	61	23	20	80
Gräsand	25	36	35	31	86	49	74	71	98	32	33	72
Stjärtand	11	0	3	2	0	0	0	1	1	2	0	5
Årta	2	2	4	0	0	0	0	2	9	3	2	4
Skedand	3	6	12	2	2	5	2	9	2	4	3	6
Brunand	37	38	39	62	20	23	31	44	31	13	16	22
Vigg	162	143	124	120	126	64	91	163	141	161	102	234
Bergand	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Knipa	82	97	110	76	59	46	52	76	90	45	71	79
Salskrake	13	8	14	7	12	2	3	7	27	23	9	28
Storskrake	97	21	166	20	12	9	18	21	34	41	269	54
Rörhöna	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Sothöna	326	199	223	228	137	102	146	118	233	199	223	272
Trana	0	0	0	1	0	0	2	3	2	2	1	1
Tofsvipa	0	20	8	0	0	2	2	0	30	0	6	6
Brushane	23	28	54	4	15	25	22	83	8	40	4	30
Småspov	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Storspov	1	0	2	7	12	4	18	0	0	0	0	0
Svartsnäppa	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0
Gluttsnäppa	2	0	0	0	0	0	6	0	0	0	0	0
Skogssnäppa	0	0	0	0	0	2	1	4	1	0	0	0
Grönbena	0	6	0	0	0	10	6	25	4	0	5	0
Drillsnäppa	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0
Dvärgmås	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	1
Skrattmås	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Silltrut	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Gråtrut	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Havstrut	0	2	1	2	4	4	6	3	2	1	2	4
Fisktärna	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Silvertärna	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0
Svarttärna	-	-	-	-	-	-	40	17	14	9	5	5